

N 37

53100

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

Szerkeszti: Dr. Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára.

1905. FEBRUÁR HÓ.

244. sz.

XXXI. KÖTET 1. FÜZET.

A SZÖVETKEZETEK RŐL SZÓLÓ TÖRVÉNYTERVEZET.

IRTA

ÉS A MAGYAR JOGÁSZEGYLETNEK 1904. ÉVI NOVEMBER HÓ 12-ÉN TARTOTT

TELJES-ÜLÉSÉN ELŐADTA

DR. NAVRATIL ÁKOS

IR. JOGAKADÉMIAI NY. R. TANÁR.

~~MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI~~

~~ISKOLA KÖNYVTÁRA~~

hivatalos

a 1905?

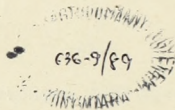
~~IRATKÉZSÉGI~~
~~INSTRUMENTUM~~

BUDAPEST.

1905.

~~21289~~

2009-06-

C 44268

Tisztelt Teljes-ülés!

Mikor a Jogászegylet nagyérdemű elnökségének felszólítása folytán az új szövetkezeti törvényjavaslatra¹ vonatkozó észrevételeimet van szerencsém a tisztelt Teljes-ülés előtt megtenni, egy olyan törvénytervezeti munkálattal állok szemben, a melyre vonatkozó nézetét már majd minden szakemberünk nyilvánosságra hozta, a melyről szinte minden szaklap elmondta már a maga véleményét, sőt a melyhez egy nemzetközi kongresszus révén némileg már a külföld is hozzászólott, de a melylyel szemben ennek daczára csodálatosképen hazánk szakszerű közvéleménye még sem alakult ki. Ezt a tényt vagy két hónappal ezelőtt írtam meg erről a javaslatról² és még ma is áll róla.

Sajátságos indokát e körülménynek abban találok, hogy a szakvélemények rendesen csak az egyik vagy a másik érdekeltég álláspontjáról szólottak hozzá a javaslatához s így többé-kevésbé subjectív bírálatuk egységes vélemény kialakulására nem vezethetett. A szövetkezetek kérdése ugyanis világszerte, de különösen nálunk olyan okok folytán, a melyekről alább lesz szó, azon vitapontok közé tartozik, a melyek az értelem mellett nagyon könnyen megrezgetik a szív húrjait is. Ez egyik fő oka annak, hogy a bírálatok e kérdés körül legtöbbször csak mint a symphatia vagy az antipathia nyilatkozatai tekintendők s épen ezért sok értékük sincs.

¹ *Törvényjavaslat a szövetkezetekről.* Ujjonnan átdolgozott előadói tervezet indokolással. A m. kir. igazságügyminiszter megbízásából Készítette dr. Nagy Ferencz. Budapest, Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, 1904. 148 oldal 8° és 2 statisztikai táblázat.

² A *Közgazdasági Szemle* 1904. szeptemberi számában, 665—674. oldalak.

Alig hihető azonban, hogy higgadt, az érdekelt köröktől egyformán távol álló vizsgálónak szeme ezt a nevezetes törvénytervezeti munkálatot is ne nézhetné és méltathatná tárgyilagos szempontokból.

Mint megindítója a szövetkezeti törvénytervezet fölött a Jogászegyletben tartandó vitának feladatomból egy ilyen, a párt-érdekektől távol álló bírálatot és azt tekintem, hogy lehetőleg rendszeresen és áttekinthetően csoportosítsam azokat a főelveket, melyeken ez a javaslat nyugszik. Ezzel a csoportosítással kapcsolatban egyúttal a magam nézeteit is kifogom fejthetni a tervezeti munkálat rendelkezéseire vonatkozólag.

Méltatásomban különösen gazdasági fejleményekre és követelményekre kell rámutatnom, mert hiszen ilyeneket igyekszik a javaslat főrendelkezéseiben szabályozni. A rendelkezések jogi constructiójának bírálatára csak ott térek rá, a hol ezt a kérdés lényege is megkívánja. A tervezetet tehát jogi oldaláról is, mint mondani szokás, inkább jogpolitikai, mint sem jogászai szempontból igyekszem tekinteni. Különben pedig lényegileg a szövetkezeti kérdéseknél is, mint minden gazdasági kérdés vizsgálatánál a gazdaságpolitikai szempont lesz az irányadó. A szabályozás jogi formája, ha semmiesetre sem alárendelt, de mindenesetre csak másodrendű fontosságú e mellett.

Az anyag nagysága és a rendelkezésekre álló idő rövid volta megakadályoz abban, hogy több olyan pontra is rámutassak, melyeket már előttem kelt és nézetem szerint jogosult, illetve indokolt bírálatok, mint kiegészítendő, illetve módosítandó említettek volt föl a javaslatban. Ugyanezen ok miatt tartózkodnom kell attól is, hogy a tervezet helyeslendő intézkedéseit mindenütt érdemeiknek megfelelő világításba helyezzem.

Egy rövid történeti összefoglalás után, melyben a magyar szövetkezeti ügy eddigi fejlődését és jelenlegi állását vázolom (I.), általánosságban teszem vizsgálat tárgyává a tervezet állásfoglalását a szükségelt reformmal szemben (II.). Ennyiben megismerkedvén a javaslat irányzatával, egyes intézkedéseit részletesebben taglalom. És pedig szólok először a tervezetnek a szövetkezetek alapítására (III.), ezután a tagok jogviszonyaira (IV.), majd a szövetkezetek szervezetére (V.), végül üzletkörére (VI.),

vonatkozó rendelkezéseiről. Külön szólok befejezésül azokról az elvekről, melyeknek szabályozása a tervezetből hiányzik, de a melyek nézetem szerint abba felveendők volnának. (VII.)

I.

A szövetkezeti ügy eddigi fejlődése és jelenlegi állása Magyarországon, melyet az elől említett törvénytervezet szabályozni igyekszik, nagyjában a következő.

Az erdélyi szászok körében indul meg először a szövetkezeti mozgalom, a nélkül azonban, hogy a szászoknál szövetkezeti téren ma is tapasztalható particularis jelenségek hatásukat az ország egyéb nemzetiségű lakosságánál éreztették volna. A hazai németiség Schulze-Delitsch eszméiben találja meg azokat az alapokat, a melyekre szövetkezeti törekvéseit építi. Ezen eszmék nyomán Németországban, de nálunk is legelőbb a hitelszövetkezetek fejlődnek ki. Csak természetes, hogy a Schulze megindította mozgalom hatását legelőször nálunk is német lakta vidékeken érezteti. 1851-ben alakul az első magyarországi hitelszövetkezet, a besztlercei Takaré- és Kisegítő Egylet.

De német kulturánknak, különösen az erdélyrészeknek, fölöttébb elszigetelt volta s a magyar ember nagyon is individuális természete az oka annak, hogy a szövetkezeti mozgalom csak jóval később, az absolut idők multával hódíthatott hazánk magyarajkú lakossága között. A kései fejlődésnek különben az akkori politikai viszonyok is okai. Az absolutizmus nem volt a szabad társulás elvét kívánó szövetkezeti eszméknek barátja.

A földhitel kérdésének szövetkezeti alapon való megoldása, a mi a Magyar Földhitelintézetnek 1862-ben történt alapításával következett be, majd a takarékpénztáraknak ugyan ilyen, Fáy András által hirdetett módon való alakulásai a következő neveztes mozzanatok a szövetkezeti élet fejlődésében Magyarországon. A szövetkezeti alapon létesíteni szándékolt takarékpénztárakkal, a melyeket azonban a részvénytársaságoktól csak egy hajszál vagy még annál is kevesebb választ el, belebotlik a magyar szövetkezeti ügy abba a zürzavarba, a melyben még

ma is leledzik s a melynél fogva a szövetkezeti élet nálunk tisztán ki nem alakult, hanem a legtöbb szövetkezet lényegében tulajdonképen ma is részvénytársaság.

Nevezetes fordulópontot várhattunk volna szövetkezeti életünkben a Kereskedelmi Törvénynek, az 1875 : XXXVII. t.-cikknek megalkotásától, a mely a szövetkezetekre vonatkozó azt a zűrzavart némileg csökkentette, a mennyiben legalább a formai határvonalat szövetkezet és részvénytársaság közt megvonta, a nélkül azonban, hogy az elkülönítést lényegileg és keresztültudta volna vinni.*

A Magyar Földhitelintézetnek (1862.), majd a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének (1879.) alapításánál bevált alapítványi rendszer szerint létesült 1886-ban a Pestmegyei Hitelszövetkezet (gróf Károlyi Sándor), s ezzel kezdődik a magyar szövetkezeti ügy nagyarányú fellendülése. E szövetkezet az úgynevezett községi hitelszövetkezetek alapítását vonta feladatkörébe, majd megerősödvén, működését Pestmegye határain messze túl, főleg az erdélyi részekre is kiterjesztette (Gidófalvy István). Tíz év alatt a Pestmegyei Hitelszövetkezet alapította szövetkezetek száma megkétszereződött.

Ugyancsak a 90-es évek folyamán létesült az erdélyi szász szövetkezetek köteléke, mint egy Reiffeisen szellemében alkotott központi intézet, épen úgy, mint a hogy a Pestmegyei Hitelszövetkezetből a Pesti Hazai Első Takarékpénztár segédelmével a Hazai szövetkezetek Központi Hitelintézete alakult.

Ebben az időben nagyszámmal keletkeznek országszerte a szövetkezetek. Átlátják a bennök rejlő nagy gazdasági és ethikai erőt s e kettőt oly törekvések szolgálatába is vonják, a melyek már távolabb állanak a szövetkezet tulajdonképeni céljaitól. Ez időbe esik a nemzetiségi szövetkezetek nagyobb mérvű alakulása, különösen a románok és a délvidéki szerbek között (a szász szövetkezetekről már szoltunk) s az egyházpolitikai refor-

* A K. T. tervezete eredetileg nem tartalmazott a szövetkezetekre vonatkozó intézkedéseket. A K. T. első részének tizenegyedik cizme (223—257. §§.) a tervezet megvitatása céljából egybehívott ankét óhajtására került csak a javaslatba.

mok visszhangjaként a gombamódra keletkező keresztény szövetkezetek alapítása, különösen dunántúl és a felvidéken.

A nagyszámú hitelszövetkezet sokszor káros üzerkedése még e fejlődés folyamán arra készteti a kormányt, hogy a nagyon elharapódzott visszaéléseknek egy a szövetkezetekre vonatkozó gyökeres reformmal gátat vessen. Ezt czélozta az 1893. év elején közzétett törvényjavaslat a központilag egyesült szövetkezetek egységes szervezéséről és az egyes szövetkezetekkel szemben alkalmazandó csőd eljárásról, a melynek rendelkezéseivel azonban épen a fakultatív köteléken kívül maradt szövetkezetek — pedig kétségtelenül ezeknél lett volna leginkább helyes az ellenőrzés — nem kerültek volna szigorúbb szabályok alá. Időközben tehát az illetékes vezető körök a gyökeres törvényhozási reformra határozták el magukat, a mely reform novelláris intézkedéssel hatályon kívül helyezné a Kereskedelmi Törvénynek a szövetkezetekre vonatkozó szakaszait s azokat világosabb s a viszonyoknak megfelelő, szigorúbb rendelkezésekkel pótolná. Egy ily irányú törvényjavaslati munkálat elkészítésével a most előttünk fekvő javaslat szerzője, dr. Nagy Ferencz egyetemi tanár bízott meg, utasításul kapván, hogy munkálatánál «a legfőbb figyelem a hitel- s fogyasztási szövetkezetek hatályosabb ellenőrzésére és a visszaélések megátlására és megtorlására lesz fordítandó».* E javaslat, mely a mostani javaslat megítélésénél nagyon becses kiinduló pontul fog nekünk is szolgálni, 1894-ben tétetett közzé indokolásával együtt. Törvénynyé azonban nem vált.

A bekövetkezett változás ugyanis igazságügyi kormányzatunk vezetésében megint annak az irányzatnak kedvezett, mely meglévő szövetkezeteinket — bár jó részük inkább részvénytársaság volt, mint szövetkezet, — az alsóbb osztályok hiteligenyeinek ellátására alkalmas népbankoknak tekintette, s minthogy azok gazdasági életünkbe már beilleszkedtek, nem akarta őket megbolygatni. Sürgösebb szükségnek látszott a kisebb gazda- és iparososztály anyagi helyzetének szövetkezeti uton leendő javítása. Így jött létre a gazdasági és ipari hitel-

* *Szövetkezeti törvényhozásunk reformja.* Kiadja a Magyar Gazdaszövetség. Budapest, 1903. 5. oldal.

szövetkezetekről szóló 1898: XXIII. t.-czikk, mely az Országos Központi Hitelszövetkezetet alkotta meg. Ez felszívta magába a Hazai Hitelszövetkezetek Hitelintézetét, a melyről már előbb szóltam. A Központi Hitelszövetkezet működését nem kell közelebbről ismertetnem. Sikere felől eltérők a vélemények, de bármint ítéljük is meg munkásságát, tény, hogy olyat nem tudott végrehajtani, a mire hivatva, de képesítve sem volt t. i., hogy szigorított ellenőrzést vigyen be egész hitelszövetkezeti életünkbe.

Így fennállásának öt éve után megint vissza kellett térni a régi tervre: a szövetkezetek egységes, gyökeres reformjára.

Ezt a minden oldalról már csak a hitelszövetkezetek megszabályozása miatt is hön óhajtott reformot sürgeti még hazai fogyasztási szövetkezeteinknek az utóbbi időben bekövetkezett nagyarányú fejlődése, nemkülönben az a csábító példa, a melyet a velünk gazdaságilag hasonló irányban fejlődő, bár természetesen előttünk járó Németország, a melynek gazdaságpolitikai rendelkezéseit nem ok nélkül szoktuk lemásolni, a fogyasztási szövetkezetek terén alkotott. A tisztviselők és nagyobb vállalatok igen különböző fogyasztási szövetkezetein kívül az 1898-ban alakult «Hangya» 1900-ban még csak 153, 1903-ban már 471 fiók-szövetkezettel bir. A «Keresztény Szövetkezetek Központja»-val kötelékben álló vidéki szövetkezetek száma 98-ról, ez volt a kötelékébe tartozó szövetkezetek száma 1898-ban, hat év alatt 275-re emelkedett.* E szövetkezetek tettségük szerint árusítanak nem tagoknak is, a mi a kiskereskedelemnek újabban veszedelmes versenyt jelent, sőt azokkal szemben a lét kérdését veti fel.

Így történt az, hogy míg egyfelől a központi kötelékbe tartozó szövetkezetek s az ezekkel rokonszenvező mezőgazdasági érdekeltségünk az önállóan működő szövetkezetek nagyobb ellenőrzése miatt, addig másfelől inkább önállóan működő hitel-

* A fejtegetésünk tárgyát tevő törvénytervezet indokolásához csatolt második függelékben a szövetkezetek fejlődésére vonatkozó sokkal bővebb számadatokat is talál az olvasó. A közölt adatok is e statisztikai kimutatásokból valók (id. m.: 144—145. lapok.) a «Hangya»-ra vonatkozó 1903. évi adat kivételével, melyet a *Huszdik Század*, 1904. évi 11-iki számából (457. oldal) vettem.

szövetkezeteinkkel szimpatizáló kereskedelmi érdekeltségünk, főleg a kötelékbe tartozó szövetkezetekkel barátságos viszonyban levő, szabadon árusító s a legnagyobbbrészt a mezőgazdasági érdekeltség által létrehozott vidéki fogyasztási szövetkezetek miatt szintén sürgeti ma a szövetkezeti reformot. A kétféle érdekeltség azonban bár látszatra egyet óhajt, még sem jár egy nton. Az «agrárok» az önállóan működő hitelszövetkezeteket, a «merkantilok» a fogyasztási szövetkezeteket óhajtják szabályozni.

Nézzük a következőkben, hogy a kétféle törekvés mennyire jogosult, s aztán, hogy az előttünk fekvő javaslat mennyire felel meg a jogosak gyanánt elismert céloknak.*

II.

Soha törvénytervezeti munkálatnál az ellentétes érdekű törekvéseket nem lehetett annyira kiegyeztetni, helyesebben azokat egymás mellett nem lehetett könnyebben érvényre juttatni, mint épen a szövetkezetekről szóló javaslatnál.

Első pillanatra ez az állításom különösnek fog tetszeni, főleg ha azokra az elkeseredett vitákra gondolunk, a melyek a két ellentett érdekű tábor, a szövetkezeti és a kereskedelmi érdekeltség között már az előttünk fekvő javaslat fölött is lezajlottak. Pedig a dolog nagyon egyszerű nyitja az, hogy bárki szerkeszsen is ma nálunk a szövetkezetekre vonatkozólag törvénytervezetet, eszébe nem juthat akár az egyik, akár a másik érdekeltség óhajtását figyelmen kívül hagyni. Ha valamikor helyén valók azok a szavak, a melyekkel Szilágyi Dezső az 1894-iki javaslat elkészítésére a megbízást adta, úgy ma tényleg mindenkifölött áll, hogy a szövetkezetekről szóló új magyar

* A szövetkezeti ügynek Magyarországon való fejlődéséről bővebb adatokat talál az olvasó *Szántó Menyhértnek* a Közgazdasági Lexikon III. kötetében közölt *Szövetkezetek* cz. cikkben (különösen 425—431. ll.) és *gróf Mailáth Józsefnek* *A szövetkezeti ügy fejlődése Magyarországon* című tanulmányában, mely a Magyar Gazdaszövetség kiadványai között jelent meg a Budapesten 1904-ben tartott nemzetközi szövetkezeti kongresszus alkalmából. A fenti vázlat is e dolgozatok felhasználásával készült.

törvénynél «a legfőbb figyelem a hitel- és fogyasztási szövetkezetek hatályosabb ellenőrzésére és a visszaélések meggátlására és megtorlására fordítandó». Elég csak egy pillantást a nyereszkesedés céljából alakult hitelszövetkezetekre (korona-, fillérszövetkezetek, stb.) és a részvénytársaságokká fejlődött fogyasztószövetkezetekre (Actiengreislerei) vetni és nyugodt lélekkel elismerhetjük, hogy nálunk ma úgy a hitel-, mint a fogyasztási szövetkezetek ügye reformra szorul.

A szövetkezetéről szóló törvénynek ezt a két kérdést kell elsősorban és együtt megoldania, ha célra akar vezetni.

Nagy Ferencz javaslata mai formájában ugyanezt az álláspontot foglalja el. (Az 1894. évi javaslat* inkább csak a hitelszövetkezetekre fordított figyelmet.) A mai tervezet a két nagy, egymással ellentétes és egymásra fölöttébb féltékeny gazdaságpolitikai érdekkör mindegyikének jogos kívánalmát figyelembe veszi. Az indokolásból látjuk, hogy ez a dolgok benső szükségének átérzéséből s nem csupán a mindig legkényelmesebb középútra való törekvésből történt. Tehát nem pusztán egy szerencsés kompromisszum eredménye. Épen ezért a tervezet kiinduló pontjával szívesen értünk egyet.

*

Nagy Ferencz javaslata, már 1894-iki szövegezésében is igen mélyreható reformokat tartalmazott hazai szövetkezeti ügyünk addigi szabályozásával, a Kereskedelmi Törvénynek a szövetkezetekre vonatkozó rendelkezéseivel szemben. Hogy mást ne említsek, csak a cégjegyzékbíróság kiküldöttjének constitutív jelenlétére a szövetkezetek megalakulásánál, a cégjegyzéki birói hatáskörnek a kir. törvényszékektől a járásbíróságokra való átruházására hivatkozom. Ezek mind oly gyökeres administratív reformok már e javaslatban is, a melyek csak kiegészítik a tervezetnek egyéb, különösen a hitelszövetkezetek túltengését megakadályozni hivatott fontos rendelkezéseit.

A mostani javaslat is jórészt ennek a munkálatnak az

* Olvasható egész terjedelmében indokolásával egyetemben a Magyar Gazdaszövetségnek *Szövetkezeti törvényhozásunk reformja* cz. kiadványában. Budapest, Kilián, 1903.

alapján készült. Felosztása is olyan nagyjában, mint a régié. «Ügyvitel» czímmel azonban egy új (hatodik) fejezet került a javaslatba, mely a régi javaslat 3. §-a helyett hét szakaszban (75—81. §§.) szabályozza a szövetkezetek üzletkörét. Ezzel a fejezettel illesztődik be a régebbi javaslatba, mely figyelmét főleg csak a hitelszövetkezetek szabályozására fordította, a gazdasági szövetkezetekre vonatkozó intézkedések sorozata.

III.

A törvényjavaslatnak, mely czíme szerint helyesen «a szövetkezetekről» minden közelebbi meghatározás nélkül szól, első fejezete a szövetkezetek alakítását tárgyalja.

E fejezetnek első szakasza s így az egész javaslatnak első pontja a szövetkezeteknek a Kereskedelmi Törvényből ismert definitióját tartalmazza, mint az indokolásból is kitűnik: a német és osztrák szövetkezeti törvények után indulva, de szem előtt tartva a Kereskedelmi Törvény hasonló eljárását is, tehát inkább szokásból. Erre vall, hogy az indokolásban hiába keresünk a definitió közelebbi magyarázatát. Igaz, az olyan meghatározás nem sokat ér, a mely még magyarázatra is szorul; de a szövetkezetek jól ismert definitiójában a közös üzletkezelés illetőleg a kölcsönösség fogalma oly elcsépett, üres közhelylé vált manapság nálunk, hogy nézetem szerint nem ártott volna e fogalmak igazi értelmét vagy bővebb körülírással magában a törvényben vagy legalább az indokolásban újra életre kelteni. Ezzel az új javaslat a Kereskedelmi Törvény mulasztását is pótolta volna.

Ha egy törvényben a szabályozás tárgyára vonatkozó definitiót állítok az előtérbe, helyén valónak tartom, hogy az minden lehető félreértés nélkül úgy magyarázza a dolgot, hogy azt tényleg szabályozni akarom. Mostani megszokott és a gyakorlat által vajmi kevéssé méltányolt alakjában a szövetkezeti törvénytervezetbe is bekerült, a Kereskedelmi Törvényből már ismert meghatározás, félek, oda fog vezetni, hogy majd ezután is hajlandók leszünk lényegökben részvénytársulati alakulásokat szövetkezeteknek deklarálni, a közös üzletkezelés, a kölcsönös-

ség fennforgását elismerni, ha teszem, az illető társaságoknál az alaptőke alacsony marad.

A szövetkezet lényege a kölcsönösségen alapszik. Ezt nyomósabban emelném ki a törvényben és megfelelő helyen a törvény szövegén kívül magyaráznám is, a miközben természetesen súlyt helyeznék arra, hogy a szövetkezetnek ez az igazi fogalma statuáltassék meg és tartassék fenn a törvény egész során, minden részletes intézkedésnél.

A 2. §. a szövetkezetek fajait sorolja fel. A szövetkezeti életnek hazánkban bekövetkezett újabb fejlődése is indokolja, hogy ez a felsorolás bővebb, mint akár a Kereskedelmi Törvény 223. §-éé, akár az 1894-es javaslaté. Azonban a felsorolás még így sem taxatív. Ezt az indokolás is kiemeli. De célszerűnek tartanám magát e szakasz szövegét is úgy átalakítani, hogy világossá legyen, hogy itt inkább csak exemplifikatív enumeratióról, semmint taxatióról van szó.

A tervezet felsorolja a szövetkezetek között a kölcsönös biztosító társaságokat is. Ha a szövetkezésekről szóló törvényjavaslattal egyidejűleg előttünk feküdnék már a biztosítási ügyletről szóló reform-tervezet is, akkor javaslatunk szerzője kétségtelenül oda utalta volna ezeket a társaságokat. Éppen úgy, mint a hogy ezt az új német szövetkezeti törvény is teszi. De azt hiszem, hogy a kölcsönös biztosító társaságok felemlítése így is elhagyható a tervezetből. Hiszen a javaslat tulajdonképpen nem szabályozza ezeket. Hogy felemlíti, az a Kereskedelmi Törvény hagyatéka. Ott inkább helyén voltak, hisz a Kereskedelmi Törvény egyuttal a magyar biztosítási jognak is forrása.

Szövetkezetet alapíthatnak a tervezet 3. §-a szerint 1. az állam, a törvényhatóságok és községek, vagy azok tisztviselői és más köz- és magántestületek, 2. magánegyének. Úgy hiszszük, hogy a javaslat sem tervezte azt, hogy köztisztviselők e minőségükben, ebbeli állásukat felhasználva alapíthassanak szövetkezeteket. Pedig ez a szövegezés okvetetlenül erre a magyarázatra vezet.

Természetes, hogy a köztisztviselők is alakíthatnak szövetkezeteket és pedig, mi több, kizárólag köztisztviselők számára is. Sőt szívesen kiemelem már itt, hogy tekintettel kül-

nösen a tisztviselőknek más foglalkozású társadalmi osztályokkal szemben mutatkozó nem éppen rózsás anyagi viszonyaira, a fogyasztási szövetkezetek egyik legjogosultabb alakját éppen a köztisztviselők fogyasztási szövetkezeteiben találom. De hangsúlyozni szeretném, hogy minden ilyen szövetkezésnél a köztisztviselők, hogyha saját maguk számára alkotnak is szövetkezetet, csak mint magán egyének jönnek számba. Ők a saját magánháztartásuk gazdaságosabb ellátásáról gondoskodnak, mikor hitel- vagy fogyasztási szövetkezeteket alkotnak. De természetesnek tartom, hogy az általuk létre hozott szövetkezet megalkotásához hivatali állásukból folyó hatalmukat (pl. az alárendelt hivatalnokokra gyakorlandó nyomás taggyűjtés céljából) vagy az államhatalommal szemben fennálló kedvezményezettebb helyzetüket szövetkezetük megalakítása, fenntartása, üzleteinek kiterjesztése céljából (pl. az alapítás alakításainak kedvezőbb elintézése, az ellenőrzési jog enyhébb kezelése, vásárlási, szállítási, stb. kedvezmények kieszközlése által) jogosulatlanul fel ne használják. Ez olyannyira természetes követmény, hogy bővebben szólni róla is fölösleges. A javaslat sem terjeszkedik ki erre az indokolásban. De így állván a dolog, fölösleges, hogy a köztisztviselők külön említessenek a törvényben, főleg olyan helyen, a köztisztviselők között, hová nem tartoznak. Ezt a szövegezést annál is jobb lesz módosítani, mert úgyis számos és nem mindig indokolatlan panaszt hallunk ma már arra nézve, hogy a köztisztviselők hivatali hatalmukat felhasználva, a panaszosok szerint azzal visszaélve vesznek részt szövetkezetek alakításában. A javaslat mai formájában erre egyenesen felhívja őket.

Ugyanez a szakasz az alapítók erkölcsi garanciáját köti tényleg és jobban ellenőrizhető feltételekhez, mint a hogy azt az 1894. évi javaslat tette volt 4. §-ában.* Az anyagi biztosítékokat azonban, a melyeket az 1894-es javaslat megkivánt, elveti. Az új tervezetnek ebben igazat adok a régivel szemben. A nagyon tág magyarázatot engedő anyagi biztosítékokkal (az országban elegendő biztosítékot nyújtó fekvő vagyon, rendes jövedelem) szemben az új tervezet erkölcsi garanciái, (magyar

* L. Szövetkezeti törvényhozásunk reformja. 1903. 14. lap.

honpolgárság, nyereségvágyból elkövetett büntett vagy vétség miatt az illető büntetve nem volt vagy vizsgálat alatt nem áll) előnyben vannak. E szakasznak az a kívánsága, hogy az alapítók vagyonuk fölött szabadon rendelkezzenek, a szabályozás irányzatából de az indokolásból kitünőleg is szinte csupán erkölcsi garancia akar lenni, és pedig nagyon helyesen. A szakasz mostani szövegezése mellett mégis fel fog mérülni a kérdés, hogy az alapítóknak kell-e egyáltalán és ha igen mekkora vagyonnal birni.

Az alapítóktól megkövetelendő anyagi biztosítékoknak de még az erkölcsieknek törvénybe iktatása is minden inkább, mint az igazi szövetkezeti eszme szellemében való szabályozás. «Ellentmond a szövetkezés alapeszméjének, a kölcsönös bizalomnak», a mint azt még a 94-es javaslatnak egy bírálója mondá.¹ Egészséges szövetkezeti viszonyok mellett nem is lesz az ilyen biztosítékok megkövetelésének törvénybeiktatására szükség. Hazánk szövetkezeti életének, különösen a hitelszövetkezeteknek speciális betegsége azonban, hogy nem odavaló elemek igyekeznek maguknak hasznot biztosítani ilyen szövetkezetek alapításával. Ez a baj orvoslást kíván s ezért a tervezet kívánta jogi szabályozás konkrét viszonyainkat figyelembe véve, méltán és szükségképen szolgál itt az igazi szövetkezeti eszmének.

A javaslat 4. §-ában az az érdekes, a mi az 1894. évi javaslattal szemben kimaradt belőle.² A mostani javaslat szerint ugyanis az alapítók vállalhatnak a szövetkezetnél fizetési állást, míg ez az első tervezetben kifejezetten tiltva volt. Nem kell a Magyar Gazdaszövetség *kérdéseit és véleményeit*,³ a melyeket egy írásbeli ankét alapján tett közzé — átlapoznunk ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogy ez az intézkedés különösen a mezőgazdasági érdekeltség által életre hívott falusi szövetkezetek érdekét tartja szem előtt. Ezeknél mások alig lehetnek a vezetők, mint az alapítók. De ha a javaslatban bent

¹ *Kérdések és vélemények szövetkezeti törvényhozásunk reformjáról.* Kiadja a Magyar Gazdaszövetség, Budapest, 1903. 5. oldal.

² V. ö. e szakaszt az 1894. évi javaslat 5. §-ával.

³ L. fentebb.

marad az 1894. évi rendelkezés, azt hiszem ezeknek az alapítóknak inkább áll módjukban céljaik önzetlensége felől mindenkit meggyőzni.

Itt említem meg, hogy a tervezet szerint az alapítás költségeit a szövetkezet az alapítóknak megtéríteni tartozik. (14. §.) A régebbi javaslat az iránt is tartalmazott nem fölösleges intézkedést, hogy e költségek mérvét a bíróság hagyja jóvá.

A javaslatnak az a rendelkezése, a mely az alapítók egyetemleges felelőségének érvényesítését időhöz köti, indokolt. Úgy szintén megfelelőnek látszik e czélből a javaslatba beállított a három évi időhatár is.

A szövetkezet megalakulásához a részvénytársasági alakuló közgyűlés formájára a tervezet hét tag belépését kívánja. (5. §.) Az indokolás szerint az 1898. XXIII. t.-cz. által követelt 14 tagot a termelő-, vagy a gépek, tenyészállatok használatára alakult s a dolog természeténél fogva kevesebb taggal bíró szövetkezetekre való tekintettel nem kívánhatta meg a tervezet. Velem együtt többen¹ hiszik, hogy az alacsony tagszám talán tulságosan is megkönnyíti a szövetkezetek alakítását. Az alakuláshoz megkívánt tagszám tekintetében a szövetkezetek között különbséget lehetne tenni.

Nagy körültekintéssel igyekszik biztosítani a javaslat azt, hogy a belépő tagok félre ne vezetessenek az alapítók által. (6. §.) E végből a részvénytársulatoknál bevált mód szerint kötelezőleg előírja a kibocsátandó tervezet tartalmát, (7. §.) melyet mint egy tervezetet az alapítók s a tagok is kötelesek aláírni. Gondot okoz itt az írni olvasni nem tudó tagok érdekeinek védelme. E czélből a javaslat óhajtott rendelkezésén túlmenve bírói vagy közjegyzői előttemezést kívánni, a mint ezt az Országos Kereskedelmi Egyesülés teszi,² azt hiszem, túlzott. Annál is inkább, mert az ilyen rendszabály sem biztosítaná utóvégre azt, hogy az illető bíró vagy közjegyző meg is magyarázza az analfabéta tagnak a szövetkezeti tervezet tartalmát.

¹ Itt csak az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülésnek a törvénytervezetre vonatkozó *véleményes jelentésére* utalok. L. 13. oldal.

² L. az említett *Véleményes Jelentés* 13—14. lapját.

A javaslat 7. §-a kifogástalanul állapítja meg, hogy a tervezetnek —, 10. §-a, hogy az alapszabályoknak mit kell magukban foglalniok.

A 8. §. szerint a közgyűlést az alapítók hívják egybe. Ugyancsak ők jelentik be a szövetkezetet a cégjegyzékbírósnál. (11. §.) Ez, valamint a 9. §-nak az a rendelkezése, hogy az alakuló közgyűlésen minden tag csak egy szavazattal bír, tökéletesen megfelel a szövetkezeti eszme követelményeinek.

Nagyon helyes, hogy a tervezet eltekintett az alakuló közgyűlésen a cégbírósnak kiküldöttjének constitutív jelenlététől, a mit pedig az 1894. évi javaslat megkövetelt. Ezt a változtatást nemcsak az indokolja, a mit a tervezet megokolása felhoz, t. i. hogy a kötelező jelenlét által a bíróság nagyon meg volna terhelve, hanem az is, hogy így nem fog a szövetkező tanítók, papok, jegyzők mellett a szövetkező bírák osztálya is kialakulni. A szövetkezeti mozgalomnak nálunk tapasztalható mai, részben tagadhatatlan túltengése mellett megbecsülhetetlen előny, ha maga a törvényes szabályozás nem nyit utat ilyen könnyen félszeggé válható újabb társadalmi fejleményeknek.

Igaz, a cégjegyzékbírósnak kiküldöttjének constitutív jelenlétét a szövetkezet megalakulásánál a képzelhető leghatályosabb ellenőrző módozat gyanánt elismertem már az 1894. évi javaslatban. Csak attól tartottam ott is, hogy a szövetkezeti eszmének az a csekély töredéke, a mely a mi szövetkezeti életünkben erősen kutatva ugyan, de megtalálható, ezzel veszendőbe megy. A szövetkezeti elv természete éppen olyan, hogy törvényes szabályozást megtűr, de állandó administratív beavatkozást már nem. Szívesen üdvözlöm codificatorunkat abból az alkalomból, hogy a szövetkezeti elv természetével meg nem férő ezt a rendelkezést, melyre példát az 1884. évi német részvénytörvényben talált, újabb javaslatából kihagyta. Persze ezzel veszendőbe ment az a biztosíték is, mely a kifogásolt rendelkezésben különben rejlett. Az így keletkezett hiányt az új javaslat már említett 3. §-ának 2. bekezdésével igyekszik pótolni, mely kézzelfoghatóbb személyi garanciákhoz köti a szövetkezet alapíthatását a régi javaslat tág értelmezést engedő anyagi követelményei helyett.

A javaslat az alakuló közgyűlés határozatképességéhez a belépett tagok egyharmad részének jelenlétét kívánja. Nem mutat a tagok nagy érdeklődésére az új szövetkezet iránt s a szövetkezet eszméjének átértésére a szövetkezők részéről, ha ennél több tag az alakuló közgyűlésre nem jön össze. Indokolt volna legalább a belépett tagok kétharmad részének jelenlétét megkivánni. Ez az intézkedés részben eltörölné a mai szövetkezeteknek tökeképviseleti, részvénytársasági jellegét s a valódi kölcsönösség, a közös üzletkezelés elvének, nemcsak az anyagi, de az erkölcsi összetartozásnak átértését jobban biztosítaná.

A czégbefejezés hatályát a szövetkezetek megalakulására még szabatosabban, de abban a szellemben állapítja meg a tervezet is, mint a Kereskedelmi Törvény. Nem hisszük, hogy ez a szabályozás (14—16. §§.) bármely részről vita tárgyát tegye.

Már inkább többféleképen megoldható kérdés az, hogy mi legyen a szövetkezet működési területe, állíthat-e fel a szövetkezet fióktelepet?

A tervezet a hitelszövetkezeteknek (természetesen a központiak kivételével) ezt nem engedi meg. (17. §.) Megállapítja a szövetkezeti kerület fogalmát.

Az a koncesszió, melyet e tervezet egyéb szövetkezeteknek tesz, különösen a fogyasztásiakra való tekintettel tehető vitássá. E kedvezmény indokául csak az hozható fel, hogy a dolog természete szerint a fogyasztási szövetkezeteknél könnyebben bocsájtható meg, mert nem boszulja meg magát oly erősen az igazi szövetkezeti elveknek t. i. hogy a szövetkezők egymás személyiségét, szorgalmát, takarékoságát, anyagi helyzetét ismerjék, — ebben az engedményben rejlő sérelme.

Az az aggály, melyet egyebek közt különösen az Országos Kereskedelmi Egyesülés véleménye * hangoztat a fogyasztási

* Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés véleményes jelentése a szövetkeztekről szóló törvénytervezet ujonnan átdolgozott előadói tervezetéről. Budapest, 1904. 17—19. lapok. Ezt a véleményes jelentést tudtommal dr. Lévy Béla budapesti ügyvéd készítette. Magát a jelentés tervezetét, melynek álláspontja kevésbbé egyoldalú, hangja is higgadtabb, többre becsülöm. Kifogásolom azonban ebben is, hogy nem mál-

szövetkezetek fióktelepei ellen, azt hiszem túlzott. A fogyasztási szövetkezetek ügye, a melyet az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés nem ok nélkül hangsúlyoz, úgy vélem e tekintetben is eléggé orvosolva lesz, ha komolyan kimondatik a nem tagoknak való eladás tilalma.

Külföldi szövetkezetek nagyon helyesen kitiltatnak a tervezet értelmében (18. §.) az országból, persze a kölcsönös biztosító társaságok kivételével, a melyekre itt a tervezet kifejezetten kimondja, hogy rájuk a biztosító társaságokra vonatkozó szabályok (ma K. T.) találnak alkalmazást. A kölcsönös biztosító társaságokra vonatkozólag ez helyes álláspont, melyre már fentebb (a 2. §-nál) rámutattam.

Ezeket az észrevételeket teszem a tervezetnek a szövetkezetek alapítására vonatkozó rendelkezéseire.

IV.

A tagok jogviszonyaira vonatkozó rendelkezések teszik a tervezet jogszabályainak második főcsoportját. (II. fejezet.)

Tagadhatatlan és nagyon örvendetes tény, hogy a tervezet szerzője e javaslatában szövetkezeti életünk szabályozását közelebb igyekszik vinni a szövetkezet igazi formájához. Igen nevezetes, specziális rendelkezések, a melyeket javaslatának ebbe, a tagok jogviszonyáról szóló részébe foglalt bele s a melyekről mindjárt lesz alkalmam egyenként szólni, szolgálják ezt a czélt.

Jellemző azonban a javaslatra, hogy különösen az által igyekszik a szövetkezeti elvnek hódolni, hogy lehetőleg tág teret enged a tagsági viszonyra vonatkozó kérdések majd mindegyikében maguknak a szövetkezeteknek, az alapszabályokra bízván pl. a felelőség módjának megállapítását, stb. Ezzel persze a javaslat nem tereli szövetkezeti életünket kényszerítőleg a szövetkezeti eszme felé, de legalább módot nyújt arra, hogy társadalmunk maga válaszsza az e felé vezető utat. (Eddigi szövetkezeti életünket tekintve sajnos, alig-alig van kilátásunk

tányolja kellőleg e törvénytervezet nagy fontosságát és mostani, bírált alakjában is vitán fölül álló érdemeit.

arra, hogy ez az örvendetes irányú fejlődés kényszerítő szó nélkül bekövetkezzék.)

Szóval a javaslat irányzata ez: mindent, a mit csak lehet, az alapszabályokra kell bízni. Az alapszabályok állapítják meg a tagsági feltételeket (19. §.), persze a szövetkezeti kerületek (17. §.) miatt való kivételes esettől eltekintve. Az alapszabályok állapítják meg, hogy a tagfelvételhez közgyűlési határozat kelljen-e, vagy sem (20. §.); ugyancsak az alapszabályok döntenek el azt is, hogy üzlet rész befizetése elő legyen-e írva vagy sem; az alapszabályok állapítják meg, hogy hány üzlet rész lehet valamely tag tulajdonában (21. §.); hogy mi legyen az üzlet részek minimális összege, értéke (22. §.) Azt is az alapszabályok döntenek el, hogy a tagok felelőssége korlátolt vagy korlátlan legyen-e; és hasonlóképen az alapszabályok rendelkeznek a fölött is, hogy a szövetkezeti tag átruházhatja-e másra üzlet részét, vagy sem, stb. stb.

Azokat a tagsági viszony körül felmerülő kérdéseket, a melyeknek szabályozását — minthogy e kérdések tényleg inkább a szövetkezet belügyei, — a tervezet magától értetődőleg minden vitát kizárólag nagyon helyesen bíz az alapszabályokra, nem is említem. A felsorolt kérdések között azonban nem egy olyan van, a mely közelebbi megfontolást kíván.

Támadás tárgyát teszi már is * a tervezetnek az az intézkedése, hogy megenged üzlet részek nélkül működő szövetkezeteket Raiffeisen szellemében.

Tényként állapíthatjuk meg, hogy a szövetkezeti alapon dolat szellemének fölöttébb megfelel az olyan szabályozás, a mely szabad választást enged a Schultze-Delitzsch és a Raiffeisen-féle szövetkezeti formák között. Az már szorosán véve nem tartozik ide, hogy magam sem nagyon bizom hazánkban az üzlet részek nélkül működő szövetkezetek sikerében, tudván azt, hogy nálunk a szövetkezetek is többé-kevésbé inkább tökegyesületek, a melyek szellemének pedig csak a korlátolt felelősség felel meg, a mi szövetkezetnél csakis nyíltan bevalott vagy legalább hallgatagon elismert üzlet részek létesítésé-

* L. az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés *véleményes jelentését.* 20 lap.

vel érhető el. De semmi bajt sem látok abban, ha a törvényes szabályozás Raiffeisen elveinek is ajtót nyit. Ha megvan az alapítóknak a kellő garancia, nem valószínű, hogy oly szövetkezők csábíttassanak az üzletrészek nélkül való szövetkezésre, a kik ezzel a formával nem tudnak élni csekély gazdasági erejöknel fogva élni.

Kevésbé értek egyet a javaslat azon rendelkezésével, a mely szerint egy tag több üzletrészt is jegyezhet. (21. §.) Igaz, hogy az ellenkezőt keresztül vinni, t. i. hogy a szövetkezet tagjainak mind egyformán csak egy üzletrészek legyen, a mi kétségtelenül legjobban felelne meg a szövetkezeti eszmének, mindaddig míg az emberek között különbség lesz és különböző vagyoni viszonyok között élő emberek fognak szövetkezni, nagyon bajos. A több-üzletrész-rendszer hívei felfogásuk mellett éppen azt hozzák fel érvelésként, hogy ezáltal nyílik mód arra, hogy nemes emberbarátok embertársaik segítségére jöjjenek, módot nyújtván nekik szövetkezetek alapítására. Én a magam részéről az ilyen segítséget más úton is el tudom képzelni, mint azzal, hogy egy valakinek jóval több, sok esetben osztalékot is fizető üzletrésze legyen valamely szövetkezetben, mint a többi tagnak. Ha a tagok egyikének másikának ilyen kimagasló helyzete van a szövetkezetben, a többi tag előtt mihamar nyilvánvalóvá lesz, hogy hiszen a szövetkezet tulajdonképen az illető több üzletrészszel bíró tagé s ezzel a szövetkezet erkölcsi czélzata veszendőbe megy. Egy tag 10—40 üzletrésze (ez az arány áll fent adataim* szerint a szövetkezetek saját bevallása alapján pl. a fehérmegyei fogyasztási szövetkezeteknél) a többi tag egy-egy üzletrészével szemben még nem oly kiálló aránytalanság, mint a mely egyes hitelszövetkezeteknél és más fogyasztó szövetkezeteknél előfordul. A 400—500 üzletrésznek egy kézben való összetorlódását kellene megakadályozni, az egy kézben összegyűlhető üzlet-

* *A budapesti kereskedelmi és iparkamara területén lévő fogyasztási szövetkezetekről gyűjtött adatok kimutatása.* A kereskedelemügyi m. kir. miniszter által még 1901-ben elrendelt anyaggyűjtés még eddig közzé nem tett eredményének egyik része ez a kimutatás, melyet *Vágó József* kamarai fogalmazó készített. Hangsúlyozom, hogy a fent közölt adat azok közül való, melyek az egyes szövetkezetek saját vallomása alapján kerültek be az említett kimutatásba.

részek maximális számának megállapításával. Kivételt csak az állammal szemben tennék, a melynek részéről tényleg a támogatás legjobb eszköze az üzletrészjegyzés.

De ezzel már a szövetkezetek állami támogatásának kérését említem, a melynek kapcsán a gondolatoknak szinte végtelen perspektívája nyílik meg egy újabb irányban. Ezeket tovább követni azonban messze vezetne tárgyamtól. Röviden csak annyit erről is, hogy az állami támogatás kérdése a tervezetben nincsen fel sem vetve annál kevésbé megoldva.

Maga a tervezet szerzője is érzi, hogy annak a rendelkezésnek hatását, melylyel egy tagnak több üzletrésze is lehet, valami módon ellensúlyozni kell. Legzűlésebbnek erre az az örömmel üdvözlendő rendelkezés kínálkozott, a mi persze nem ellensúlyozza azért teljesen a több üzletrész egy kézben való összetorlódásának gazdasági következményeit, hogy a közgyűlésen minden tag csak egy szavazattal birjon. (42. §.) Kár, hogy a korlátolt felelősségű szövetkezeteknél (pedig ez főleg a hitelszövetkezetek formája) a részvénytársulati irányzatnak a javaslat mégis tesz engedményt; itt megengedi a többszörös, de legfeljebb öt szavazatot.

Az a rendelkezés, hogy az üzletrészek után kamatot fizetni nem szabad, hogy az osztalék nagysága, kifizetésének feltételei (23. §.) kapcsolatban a tartalékalap képzésének szabályozásával (24—25. §§.) szintén meg vannak állapítva a tervezetben, hasonlóképen ellenszere akar lenni a több üzletrész birhatásának.

A tervezet legtöbbször a hitel- és fogyasztási szövetkezeteket tartja szem előtt. Így itt is kérdés, hogy a tartalékalap képzésére vonatkozó rendelkezést (24. §.) nem akarja-e a tervezet a többi szövetkezetre is kiterjeszteni.

A nyereségfelosztás módját (24. §.), valamint a veszteségfedezés mikéntjét (25. §.) a hogy ezek a módozatok a javaslatban meg vannak állapítva, helyeseljük.* Az O. M. K. E.

* Nem így az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés véleményes jelentése*, (24—15. lapok.) a melynek különösen a hitelszövetkezetek nyereségfelosztására vonatkozó észrevételét nem osztom. Az O. M. K. E. véleménye a tervezetet mindig tulságosan a tőkeegyesülés hibás jellegével bíró mai hitelszövetkezetek álláspontjáról nézi. Ezeknél persze vizás a Rochdale-plan szerint való nyereség felosztás.

idevonatkozó észrevételei közül indokoltnak tartom azt, de persze csak az üzletrészes szövetkezetekre vonatkozólag, a mely az osztalék kifizetésének az üzletrész be nem fizetése esetén való szükséges korlátozásáról szól.¹ Magyarázhatom persze a tervezetet úgy is, és azt hiszem a tervezet II. fejezetének nagy liberalitását tekintve ez a helyes magyarázat, hogy a kodifikátor ennek a rendelkezésnek megállapítását, t. i. az osztalék kifizetésének korlátozását az üzletrész be nem fizetésének esetére is az alapszabályokra akarta bízni.

A tervezet az üzletrész maximális összegéül a francia és olasz törvényhozás mintájára 100 koronát állapít meg. (22. §.) A modern magyar hitelszövetkezetek barátai ezt a határösszeget alacsonynak fogják találni. Szerintem ez elég magas összeg arra, hogy a szövetkezet anyagi támasztékot szerezzen és találjon magának. Azonkívül a rendelkezés olyan tág teret enged az üzletrész nagyságának megállapítása tekintetében magának a szövetkezetnek, hogy a 100 koronás határon belül a fogyasztási szövetkezetek is jól berendezkedhetnek a maguk kisebb üzletrészeikkel. Nem tartom veszedelmesnek, (mint pl. az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés véleménye²), hogy a tervezet az üzletrész minimális nagyságát nem szabja meg. Ha valamely szövetkezet a miatt fog megbukni, hogy túlságosan kicsiny üzletrészei mellett tagjainak felelősségét nem tudta biztosítani, megérdemelte sorsát.

Harmadik személyekkel szemben az igaz, nem áll így a dolog, mert itt a kérdés már a felelősség kérdésévé válik. Ezekkel szemben tényleg az a helyzet áll elő a tervezet szerint, hogy a felelősségnek az üzletrészre való korlátozásával, a mit a tervezet 26. §-a szintén megenged, a szövetkezet a részvénytársaságokkal tétetik egyenlővé. A hitelezők érdekét azonban, kik a tervezet szerint a szövetkezet tagjai ellen közvetlenül nem fordulhatnak (27. §.), s ez a módozat — mellesleg említve — a szövetkezeti eszmének nagyon megfelel, eleendőleg védi a tervezetben szabályozott csődeljárás (95—98. §§.) a maga végnélküli kivetési rendszerével.

¹ U. ott: 25. lap.

² U. ott: 22. lap.

A tagok felelősségét a tervezet úgy szabályozza, hogy ez a szabályozás logikai folyamánya lesz az üzletrészekkel bíró és nem bíró szövetkezetek statuálásának. A tagok felelőssége, a tervezet szerint, lehet korlátlan vagy különbözőképpen korlátolt, de az utóbbi esetben a korlátozás minimálisan csak az üzletrész erejéig terjedhet. (26. §.) Tényleg nagyon helyes és a szövetkezés eszméjéből folyik, hogy a szövetkezők maguk állapítsák meg a felelősség mérvét, a melyet vállalni akarnak. Vállalhassanak korlátlan felelősségét is. Ezzel fog különösen eltérni a szövetkezet a részvénytársasági formától. Természetes másfelől, hogy ez a rendelkezés nagyobb foku belátást tételez föl az alapítóktól, de a szövetkezőktől is.

A felelősségnek az üzletrészekre való minimális korlátozását sem tartom veszedelmesnek. A mikor ez úton a szövetkezetek iránt bizalmatlanok is könnyebben vonatnak be a szövetkezés eszmekörébe, másfelől a szövetkezet hitelképessége marad gyengébb. Ez az utóbbi körülmény t. i. a szövetkezet gyengébb hitelképessége az előbbinek, t. i. a könnyebb társulásnak lelkiismeretlen kiaknázása ellen már eleve biztosít.

Ellentétes törekvések között igyekszik a javaslat közvetíteni, a mikor a kilépett tag felelősségét csőd esetén hat havi időhatárhoz köti (28. §.) s a mikor úgy intézkedik, hogy a bizonyos időre alakult szövetkezetnél a kilépés joga maximálisan két esztendőben legyen csak megállapítható az alapszabályokban. (29. §.)

V.

A tervezet harmadik jogszabálycsoportját a szövetkezetek szervezetére, igazgatására vonatkozó rendelkezések teszik. (III—V. fejezetek: közgyűlés, igazgatóság, felügyelet és felülvizsgálat.)

A tervezetnek erre a részére két megjegyzést tennék.

A három tagból álló igazgatóságból legalább egy tagnak, a tervezet értelmében a szövetkezet tagjának kell lenni. (50. §.) Ez a rendelkezés nem felel meg kellőképpen a szövetkezet eszméjének, a kölcsönösségnek, a közös üzletkezelésnek. A ki nem tagja a szövetkezetnek, attól nem várok a szövetkezet érdekében olyan munkát, a minőt a szövetkezeti szellem meg-

követel. Különösen áll ez a felügyelő bizottságra, melyre nézve a tervezet e tekintetben ugyanazt a szabályt állítja fel (65. §.), mint a melyet az igazgatóságra nézve megállapított. A ki nem tartja szükségesnek magára nézve, hogy a szövetkezet belső életében részt vegyen, az még kevésbé lelkiismeretesen fogja felügyelő teendőit teljesíteni, mint az igazgató a magáéit, akit legalább jobban fizet a szövetkezet.

A szövetkezeti igazgatók három év múlva természetesen újra megválaszthatók. (51. §.) Ezt jó volna kifejezetten is kimondani a törvényben, különösen, ha az 51. §. mostani szövegezésében, («legfelebb három évre választhatók») megmarad.

Az igazgatóság javadalmazására (együttvéve maximálisan a tiszta jövedelem 10% -a), valamint a velők szemben felállított erkölcsi követelményekre vonatkozó határozatok (50. §. hivatkozással a 3. §. második bekezdésére: alapítók erkölcsi garanciái) mindenben helyeselendők.

Második észrevételem arra a módra vonatkozik, a mellyel a czéjjegyzékbíróság a tervezet 72. §-a szerint a szövetkezetek fölött a főfelügyeletet gyakorolja. Itt saját magamat corrigálok. Egy cikkben, melyben még szeptember hó folyamán a tervezetet különösen gazdaságpolitikai szempontból méltattam,* örömmel üdvözöltem volt azt az intézkedést, hogy a tervezet szerint kereskedelmi és iparkamarák által kiküldött szakértők vizsgálják meg a szövetkezet könyveit. Ma is meg vagyok róla győződve, hogy a dolog érdemét tekintve ennél jobb megoldást az ellenőrzés hatályossá tételére alig lehetne találni úgy az önálló, mint a köteléki szövetkezetekre nézve. Azóta azonban a tervezetnek ez az intézkedése a szövetkezetek, különösen a mezőgazdasági érdekeltség szövetkezetei részéről oly heves támadásnak tétetett ki, sőt a szeptember havában Budapesten tartott szövetkezeti kongresszuson is provokáltatott egy helytelenítő határozat e tekintetben, hogy úgy látom félő, nem fog-e a javaslatnak más, sokkal fontosabb, pl. a szövetkezetek ügyvitelére vonatkozó intézkedése az ilyen mellőzhető intézkedésekkel feltűzelt érdekeltség

* *Közgazdasági Szemle.* 1904. évi szeptemberi száma.

ellenszegülésén hajótörést szenvedni. A szenvedelmek elcsitítása céljából éppen azért legalább a köteléki szövetkezeteknél czélszerűnek tartanám a szakértőket a kötelék által kijelölt egyének közül választani, a mint az a tervezet 73. §-ában kontemplálva is van.

Mint hogy a szövetkezetek ellenőrzéséről szólok, itt említem meg aggályomat a javaslat 106. §-ának azon rendelkezésével szemben, mely szerint a cégbirói hatáskör a tervezet értelmében a kir. törvényszékektől, a melyeknél marad persze ezentúl is a kereskedelmi cégjegyzékek vitele, a kir. járásbiróságokra ruháztnék át.

Sokkal kevésbbé vagyok szakember egy ilyen hatáskört illető, első sorban igazságügyi adminisztratív kérdés tekintetében, hogy sem feltétlen bizonyossággal mondhatnék véleményt a javaslat említett rendelkezése fölött. De a mit a tervezetnek erről a rendelkezéséről megjelenése óta olvastam s hallottam,* csak megerősített azon nézetemben, melyet már az 1894. évi javaslat hasonló rendelkezésével szemben alkottam magamnak. Alig hiszem, hogy kir. járásbiróságainak nagyobb szakértelmet és gazdaságpolitikai belátást, mert hiszen mai viszonyaink mellett erre is nagy szüksége van a szövetkezeti cégbirónak, tudnának majd felmutatni a szövetkezeti jog kezelése körül, mint a minőt eddig a törvényszékek részéről tapasztaltunk. A munkának több felé való megosztásából az ezekre háruló teher kisebb volta nem elég ok arra, hogy ez újabb munkát úgyis eléggé megterhelt járásbiróságainknak a törvényszékekénél különben is gyengébb vállaira rakjuk. A kir. törvényszékek székhelyén, valamint az ezekhez tartozó járásbirósági kerületekben különben az említett hatáskör továbbra is a törvényszékeknél maradna a tervezet szerint is.

* Egyebektől eltekintve itt csak a Magyar Gazdaszövetség kiadásában megjelent *Kérdések és Véleményekre* (34—36. lapok) és az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés *Véleményes Jelentésére* (44—46. lapok) utalok. E különben meglehetősen ellentett irányú vélemények e tekintetben egyetértve nem óhajtják a cégbirói hatáskörnek a járásbiróságokra való átruházását.

VI.

A javaslatnak gazdaságpolitikai szempontból legérdeke-
sebb része a szövetkezetek ügyviteléről szóló fejezet, a mely az
1894. évi javaslatból még egyáltalán hiányzik. Ez az új (hatodik)
fejezet a régi javaslat 3. §-a helyett hét szakaszban (75—81.
§§.) szabályozza a szövetkezetek üzletkörét. Úgy hiszem nem
tévedek, ha azt mondom, hogy a két, tíz évi időközben ké-
szült javaslat e különbségének oka abban a pályában is rejlik,
a melyet a javaslatok készítője ez alatt az idő alatt bejárt.
A kereskedelemügyi miniszterium államtitkára nap-nap után
közelről látta a szövetkezetek és a kereskedők küzdelmét,
mérlegelhette érdekeiket, érveiket, igazukat.

Már fentebb is láttuk, hogy a tervezet szerzője a szövet-
kezeti élet szabad mozgását az által igyekszik lehetőleg meg-
óvni, hogy a fontosabb kérdésekben a szövetkezetnek miként
való berendezését az alapszabályoktól teszi függővé. Ha valaki
hazai viszonyainkat nem ismeri, a javaslatnak gyengéje gya-
nánt fog ez az eljárás előtte az első pillanatra föltűnni. Én
azt hiszem, hogy itt a szerző a lehetőséggel számolt. Keres-
kedelmi törvényünk a szövetkezeti életet nálunk nagyon is
szabadjára engedte. Ebből az állapotból egyszerre a szigorú
megkötöttségbe átmenni, a mi különben sem felelne meg az
igazi szövetkezeti elvek szellemének, gazdaságpolitikai szem-
pontból nem volna indokolt. Tényleg ez idő szerint legjobb a
mit szövetkezeti törvénykezésünk tehet, hogy csak megmutatja
társadalmunknak az irányt, a mely a szövetkezeti eszme felé
vezet, rábizván, hogy maga válaszszza meg azt az időpontot, a
mikor teljes odaadással tud ennek az eszmének szolgálatába
szegődni.

Ebben lelem a magyarázatát annak, hogy a szövetkezetek
ügyvitelét, működési körét szabályozva a javaslat szerzője az
alapszabályokra bizza annak a megállapítását is, hogy vajjon
a szövetkezet ki akarja-e üzletkörét a nem tagokra is terjesz-
teni vagy sem. Részben okul szolgált talán erre az eljárásra
az a Nagy Ferencznel prædominálo gondolat, a melynek
megnyilatkozását a javaslatban már fentebb is lépten-nyomon

láttuk, hogy a szerző a szövetkezeti eszméhez hozzátartozónak véli a lehető nagy szabadságot, a mely már az alapszabályok megalkotásánál is lehetőleg tág kezet ad a szövetkezetnek.

Új szövetkezeti törvényjavaslatunkba tehát mint fő elv van beállítva, hogy a szövetkezetek üzletüket nem tagokra is kiterjeszthetik. Ezzel a javaslat szerzője magáévá teszi azt az érvelést, a melyet az indokolás is kifejezetten elfogad, hogy «a szövetkezet nem kevésbbé mozdítja elő a tagok érdekeit, ha mellesleg nem tagokkal is köt ügyleteket, sőt gyakran a nem tagokkal való ügyletkötés teszi egyáltalán lehetségessé a szövetkezeti cél elérését.»* Sokan lesznek, a kik a javaslatnak ezt a rendelkezését gyakorlati szempontból támadni fogják, bár e támadások élét kétségtelenül enyhíteni fogja a javaslat 75. §-ának második bekezdése, mely viszont a hitel- és fogyasztási szövetkezeteket legalább általánosságban eltiltja a nem tagokkal való ügyletkötéstől.

Én e pontnál pusztán a szövetkezeti elv szempontjából sajnálom, hogy új javaslatunknak a szövetkezeti üzletkörre vonatkozó rendelkezései ezzel a kijelentéssel kezdődnek. Inkább a kivételeket statuáltam volna szabály gyanánt s a szabályt kivételeknek. Végeredményben ez egyre ment volna de a fejlődés óhajtott irányát jobban jelölte volna ez az eljárás.

Az indokolás vonatkozó és említett szakaszát még kevésbbé tenném magamévá. Az olyan társulást, a melynél a társulás célja nagyrészt, vagy egyáltalán a nem tagokkal történő ügyletkötés által érhető csak el — nem értem, itt természetesen az olyan ügyletkötést, a minő pl. a fogyasztási szövetkezetnél az árubeszerzés — semmi esetre sem tartom szövetkezetnek. Semmi esetre sem volnék haljandó az ilyennek a szövetkezeti társulási forma kedvezményeit megadni. Ismer a kereskedelmi jog a szövetkezetin kívül más társasági alakulatokat is a melyeket az ilyen célú és ilyen feltételekhez kötött társulás felhasználhat.

Indokolom álláspontomat.

Nagy Ferencz s vele a mi kereskedelmi törvényünk, mond-

* L. a tervezet indokolását, id. m.: 92. lap.

hatnám, hivatalos magyarázata, nemkülönben a német 1868. és 1871-ik törvények szelleme úgy látják, hogy a tagok érdekeinek előmozdítása forog fenn akkor is, ha a szövetkezet nem tagokkal köt ügyleteket, s így szentesítik a nem tagokkal való ügyletkötést. *Feledik, hogy ezzel a szövetkezet kritériumává a tagok érdekeinek előmozdítását tették, holott ez minden kereskedelmi társulásnak a közös jellemvonása.* A szövetkezet specificuma éppen a kölcsönösség, a mutualitás, a mely a szövetkezet definitiójába kereskedelmi törvényünkben is belekerült és az előttünk fekvő javaslatból sem maradhatott ki, s a mi miatt éppen nem tartanám helytelennek, ha valaki a szövetkezeteket elvileg is kizárná a kereskedelmi társaságok sorából. A mivel mellesleg mondva, — ha ez nálunk már rég megtörtént volna, sok zavarnak és bonyodalomnak vették volna elejét.

Ezt az elvet kell a szabályozásnak nemcsak a meghatározásokban, hanem a dolog érdemében is megvalósítani.

Az persze más kérdés, hogy ez az elv mereven keresztülvihető-e a részletekben is.

A mi szövetkezeti életünk, de a külföldi szövetkezeti törvényhozás is a mellett bizonyít, hogy a szabályozás engedelményeket kell, hogy tegyen a szövetkezeti alakban társulók egoizmusának, hogy a szabályok a szövetkezetek működésének olyan kört biztosítsanak, a melyen belül a szövetkezők a maguk egyéni érdekeiket lehetőleg kielégíthetik. De viszont éppen a külföldi törvényhozás (angol, német) fejlődése bizonyít a mellett, hogy az ideál irányában való haladást hirdetni nem képtelenség.

A szövetkezetek üzletköréről rendelkező szakasz most tárgyalta főszabálya mellett második bekezdésében mint kivételt állapítja meg azt a nem kevésbé fontos szabályt, hogy a hitel- és a fogyasztási szövetkezetek általában véve üzletüket nem tagokra ki nem terjeszthetik. A javaslat indokolása itt nagyon helyesen mondja, hogy a szövetkezeteknél ezt a rendelkezést «indokolja az a körülmény, hogy az üzletkiterjesztés korlátlan szabadsága nálunk oda vezetett, hogy a hitel-szövetkezetek gyakran közönséges bankok, illetve takarékpénztárak jellegét öltötték fel magukra, melyeknél az a cél, hogy a tagok minél olcsóbb hitelben részesüljenek, teljesen háttérbe

szorult azon törekvés előtt, hogy az üzletrésztulajdonosok minél nagyobb osztalékot kapjanak.»¹

Daczára ennek az indokolásnak a javaslat kifejezetten mégis megengedi, hogy a szövetkezetek takarékbetéteket nem tagoktól is elfogadjanak (76. §.) s ezzel a szövetkezeti formájú takarékpénztáraknak ismét utat enged. Itt a javaslat a takarékpénztárak reformjának égető kérdésével érintkezik. Hogy tehát a javaslatnak ez az intézkedése mennyiben fog a jövőben üdvös eredményeket létrehozni, az az említett másik kérdés sikeres megoldásától függ.

Hogy a szövetkezet hitelt nem tagoktól is vehet igénybe, az éppen olyan természetes, mint hogy a fogyasztási szövetkezet is vásárolhat s ezen a réven szintén vehet igénybe hitelt nem tagoktól is. Erről szólanom sem kell.

Sok vitára fog azonban alkalmat adni a javaslatnak az a rendelkezése, a melyet nagyon indokoltnak és a hitelszövetkezetekre nézve minden esetre fenntartandónak vélek, hogy a szövetkezet tőzsdei határidő-ügyleteket egyáltalán nem köthet. (76. §.)

Ezt az intézkedést már is megtámadták a mezőgazdasági érdekeltség részéről a gazdaszövetkezetek szempontjából, a melyekre vonatkozólag ezt a tilalmat veszedelmesnek tartják.²

Szerintem magából a javaslatból, de még inkább az indokolásból az világlik ki, hogy a tervezet csak a hitelszövetkezeteket tiltja el határidőüzlettől. Tényleg a tilalmat csak ezekre nézve üdvös fenntartani.³

¹ L. a tervezet indokolását, id. m.: 93. lap.

² Kormányunk 1904. évi költségvetését ismert politikai okok miatt az országgyűlés nagyon rohamosan tárgyalta le. Az igazságügyi tárca költségvetése kapcsán ellenzéki részről mégis szóvá tették a szövetkezeti törvénytervezetet, a melynek különösen most említett rendelkezést tette kifogásoló kritika tárgyává a gazdaszövetkezetek szempontjából Simonyi-Semadam Sándor a képviselőház 1904. aug. 3-án tartott 480 ik országos ülésében.

³ Tegyük fel azonban, hogy valaki abban sem látna különösebb veszélyt a gazdaszövetkezetekre, ha ez a szabály azokra is kiterjeszhetnék és már csak azért is ezt a tilalmat az előttünk fekvő szövetkezeti törvénytervezetbe belemagyarázná. Csak egy esetben fog tévedni ezzel a kijelentésével, ha t. i. tényleg létérdeke a gazdaszövetkezeteknek, hogy tőzsdei határidőüzleteket kössenek. Ebben az esetben aztán annak a

A szövetkezetek üzletkörére nézve azonban nem csak ezek a tervezet rendelkezései; sőt ezek a kevésbé fontos üzletkörü szabályok.

A fogyasztási szövetkezetek nagy kiterjedtségénél fogva a javaslat e részének, de mondhatnám az egész tervezetnek gyakorlatilag legfontosabb rendelkezései azok, melyek a fogyasztási szövetkezetek üzletkörére vonatkoznak. A 75. §. értelmében, mint láttuk (alább említendő kivétel esetektől eltekintve), a fogyasztási szövetkezet csak tagjainak adhat el.

Kereskedelmi köreinkben rég érzett bajnak van hivatva gátat vetni, régi óhajnak van hivatva eleget tenni ez a rendelkezés. Nálunk is, de a külföldön is sokat vitatott kérdést juttat ezzel a rendelkezéssel a javaslat helyes módon dülőre.

A szövetkezetek általános célján belül — ez, mint tudjuk, abban áll, hogy a tagok gazdasági érdeke a kölcsönösség alapján mozdíttassék elő — a fogyasztási szövetkezetek különös célja az, hogy a tagok olcsóbban szerezzék be mindennapi szükségleteiket. Nem-tagoknak ezen olcsóbb beszerzés kedvezményéhez éppen úgy nincs joguk, mint a hogy nincs a szövetkezeti üzletrész tulajdonosának ahhoz joga, hogy a tágabb körü eladás folytán üzletrésze (ily esetekben, sajnos, rendszeren «üzletrészei») után nagyobb osztalékot kapjon. Így lesz a fogyasztási szövetkezetekből nagyszámú üzletrésszel bíró tőkepénzes tagoknak a szövetkezetek előjogaival élő részvénytársasága. Nem mondom vele semmi újat, ha azt állítom, hogy hazánkban a fogyasztási szövetkezeteknek ma nem egy helyütt ez a tipikus formája. Tudok egyes nagy vállalatok munkásainak fogyasztási szövetkezeteiről, a melyeknek, mikor azoknak ügyeibe bepillantást nyertem, árútárai tömve voltak olyan jószágokkal, melyeket azok a munkások, a melyeknek érdekében a szövetkezet alakított, egyáltalán nem használhatnak, mert életmódjukat messze meghaladják s a melyeknél százszámra voltak az üzletrészek olyanoknak a kezeiben, a kik egyáltalán nem voltak a munkások soraiból valók. Tudtommal ezek a jelenségek még most sem tartoznak a múltba.

nem mindennapi látványnak leszünk majd tanui, hogy a mezőgazdasági érdekeltség fog a határidőzlet jogosultsága mellett lándzsát törni.

Éppen azért emlékezem meg róluk. Az ilyen alakulások nem felelnek meg a szövetkezetek céljainak, a szövetkezet eszméjének. Az ilyen fejlemények ellen joggal panaszkodik a kereskedelem. Azokat a panaszokat, a melyeket a szövetkezeteknek sokszor eszközeiben is illoyalis versenye ellen pl. az O. M. K. E. felhoz,¹ itt nem is emlitem, minthogy érdekelt fél részéről hangzanak.

A másik fontos érv ugyanis az említett jogin kívül, mely a javaslat szóban forgó rendelkezése mellett szól, a kereskedelem érdeke és hozzáteszem, jogos érdeke. Érdeke egy olyan hasznos társadalmi osztálynak, a melynek szintén van joga élni. A javaslat indokolása szerint is «a kiskereskedői osztály a fogyasztási szövetkezetek ily versenye folytán tönkre megy, a mi már magasabb állami érdekebe is ütközik».²

Hallottam olyan okoskodást is, hogy hát menjen tönkre az az osztály, ha csak a forgalmat drágítja meg, ha fölösleges voltát éppen a fogyasztási szövetkezetek útján való olcsóbb beszerzés bizonyítja be. Sajátos társadalmi viszonyainknál fogva ebbe az érvelésbe társadalmi, felekezeti, faji törekvések is vegyülnek bele, a mint ez a szomorú tény mindenki előtt eléggé ismeretes. Az érvelésnek ez a melléköngéje visszautasításra sem szorul. De az érv maga eléggé komolynak látszik. Ha valakinek a foglalkozása csakugyan fölöslegesen drágítja meg az életet s e foglalkozás nélkül az élet olcsóbb, úgy csakugyan fölösleges ez a foglalkozás, fölösleges az az osztály, mely ezt a foglalkozást űzi. Mert tényleg előfordulhatnak valamely társadalomban fölösleges foglalkozást folytató osztályok. Ezeket a mai hatalmas állam eltörölheti.³ De vajjon ilyen eltüntet-

¹ L. a *Véleményes Jelentés* 6—11. és 31—42. lapjait.

² L. a Tervezet indokolását, id. m.: 95. lap.

³ Példát is mondhatok erre. Hazánkban még csak egy pár év előtt is a vidéki nagyobb városokban a magán-kézizálogüzletek 36%-os kamatot szedtek a kölcsön után, ha a zálogtárgy ruhanemű és egyéb ily ingóság volt. Ez a hallatlan kamat a reformot sürgette. A kamatleszállítás megtörtént. De bebizonyult, hogy e kis zálogüzletek üzemi kiadásai oly nagyok, hogy kisebb kamat szedése mellett nem tudnak fennállani. Daczára ennek a régibb, nagyobb kamatláb nem állíttatott vissza; a kézi zálogüzlet tulajdonosok más foglalkozás után néztek, mert a községi, sőt a pénzügyeti zálogházak olcsóbb kamatok mellett

hető és eltüntető osztály-e a magyar kereskedői és éppen a kiskereskedői osztály is? Ezt a fogyasztási szövetkezetek leglelkesebb barátja sem fogja állítani. Ez az a fontos állami érdek, a melyről indokolásában Nagy Ferencz beszél.

De vegyük közelebbről szemügyre a magyar kiskereskedelem társadalmi és közgazdasági szerepét, különösen azét, melyet a szövetkezetek hívei nem is kereskedőnek, hanem rövidesen uzsorásnak mondanak, a vidéki kiskereskedőt. Az mondatik, hogy a vidéki, a nép közt, falvakban stb. élő rendszeren izraelita kiskereskedő nem gyarapodik, tollasodik annyira értelmes és gazdaságilag jobb viszonyok közt élő nép között, mint ott, hol a nép sokkal kisebb intelligenciával bír és különösen kevésbé jómódu. Lehet, hogy így van. Ez magában véve ugyan nem nagyon lélekemelő jelenség. De ha ez a tény nálunk tapasztalható, akkor a világon mindenütt így kell hogy legyen, a hol két különböző gazdasági erővel bíró fél gazdaságilag érintkezik egymással. Tegyük fel, hogy ez a küzdelem tényleg folyik nálunk. Mire fog ez vezetni? A gazdaságilag is jobb helyzetben lévő, értelmesebb magyarságot a harcban vele állítólag szemben álló fél kevésbé fogja letörni tudni. De ezzel ellentétben kevésbé előnyös viszonyok közt élő nemzetiségeink erősebb küzdelemre lesznek utalva a kereskedővel szemben, a mely küzdelemben talán nemzeti állam-eszménknek nem szolgálna hátrányára, ha a magyarság számára becsesebb, mert asszimilálódni inkább képes kereskedőelem győzedelmeskednék, mint a nemzetiségi, a mely magán éppen a kereskedővel szemben fogyasztási szövetkezettel igyekszik segíteni. Én a vidéki kereskedőben, még ha ma nem tud is magyarul, csak azért, mert nagyon tud az uralkodó fajhoz hasonulni, bizonyos tekintetben védőbástyáját látom a magyarságnak.

Magyar viszonyainkat ismerve, talán indokolt nálunk minden gazdasági kérdést, a szövetkezetit is, így a nemzeti-ségi probléma szemüvegén keresztül is megvizsgálni.

A kiskereskedői osztály azonban nemcsak mint társa-

folytathatták ugyanazt az üzletet. A magánzülőházások osztálya tehát állami intézkedés folytán lassan eltűnik.

dalmi réteg, mint nemzetiségi tényező nem fölösleges, hanem drágábbá, vagy mint mások állítják, rosszabbá sem teszi a fogyasztást. Ezt egy nagy németországi ankét, a melyet szintén a fogyasztási szövetkezetek dolgában tartottak, Németországra nézve beigazolta.* Valószínűleg nálunk sem áll másként a dolog.

A tervezet tilalma mellett szól végül a külföldi fejlődés és pedig úgy a külföldi szövetkezeti élet mint a szövetkezeti törvényhozás fejlődése.

Anglia a szövetkezeti mozgalom bölcsője. A mult század elején alakultak ott fogyasztási szövetkezetek, a melyek mihelyt némileg megerősödtek, rögtön a nem-tagoknak való eladásra adták magukat. 1844-ben alakult a híres rochdalei szövetkezet, a mely a maga nyereségfelosztó rendszerével már szorosabbra fűzte azt a köteleket, mely a tagokat a szövetkezethez csatolja. A mai angol fogyasztási szövetkezetek, ha adnak is el nem-tagoknak, egészen más szempontokból és más körülmények közt teszik ezt, mint a mieink. Németország példája, mert gazdasági élete sokkal inkább hasonlít a mienkéhez, mint Angliáé, még találóbb és tanulságosabb. Az 1871. máj. 14-iki törvény még kifejezetten hangoztatja, hogy a szövetkezetek köthetnek ügyleteket nem-tagokkal is. Az 1889. május 1-i törvény már más álláspontot foglal el. Az 1896. augusztus 12-iki novella pedig eltiltja a szövetkezeteket a nem-tagoknak való árúsítástól. Németország a mienkével teljesen azonos viszonyok mellett felmerült kérdéseket oldott meg s mint az eredmények mutatják, minden baj nélkül ezzel a rendelkezéssel oly irányban, a mint azt az előttünk fekvő javaslat is tervezi.

Crüger, a német szövetkezeti élet egyik vezérembere, négy évvel ezelőtt úgy nyilatkozott előttem, hogy a németországi fogyasztási szövetkezetek ennek a tilalomnak kárát

* *Die Lage des Kleinhandels in Deutschland.* Ergebnisse der auf Veranlassung von Handelskammern, Handels- und Gewerbekammern und von wirtschaftlichen Vereinen angestellten Erhebungen. Herausgegeben von der Handelskammer zu Hannover. Band I—II. Berlin, 1899—1900.

nem látják. Azóta élém került írásaiban sem olvasok mást. Ugyanebben az értelemben szolt a német szövetkezeti élet egy másik vezérférfia, Klengenbiel is a legutóbbi nemzetközi szövetkezeti kongresszuson kifejtván, hogy a fogyasztási szövetkezeteknek nem az a feladatuk, hogy a kereskedőt tönkre tegyék.

A szövetkezeti alakulatok egyoldaluan lelkes bajnokai, a kik éppen a nem-tagoknak való elárúsítás mellett törnek lándsát,¹ másként fognak itélni, ha meggondolják, hogy a tervezet rendelkezése nem favorizálja a kiskereskedelmet. Csak a természetes egyensúlyt állítja helyre. A kiskereskedő így is eléggé érzi a helyesen szervezett fogyasztási szövetkezet versenyét. Megóvni csak a részvénytársasági alakulatokat öltő egyes fogyasztási szövetkezeti boltok ellen kell őt, éppen úgy, mint a hogy védelemre szorul a nagy áruházak, ezen nagyban üzött kiskereskedések versenyé ellen.

A tervezet 77. §-a a most tárgyalt tilalmat gyengíti. Nézetem szerint fölösleges és oly engedményeket tesz a fogyasztási szövetkezeteknek, a mely engedményeknek végrehajtása különben is fölötte nehéz, sőt mondhatjuk, lehetetlen volna. Ki fogja azt minden esetben megállapítani, hogy a nem-tagnak eladható árú kapható-e az illető helyen nyílt boltban, vagy sem, vagy hogy az illető árú romlásnak van-e tényleg kitéve és tovább el nem tartható. Nagyon részletes kereskedelmi, de különösen áruismerettel kell valakinek birni, ha a tervezetnek ezeket a feltételszerű rendelkezéseit igazi értékük szerint akarja méltányolni.² Ilyen behatóbb szakismeret nélkül is félhetünk azonban attól, hogy különösen az első

¹ L. különösen a Magyar Gazdaszövetség kiadásában megjelent, már említett *Kérdések és Vélemények* című füzet 7. lapját.

² E tekintetben nagyon érdemes munka Brázay Zoltán bírálati tanulmánya a szövetkezeti törvénytervezetről: *Néhány szó az új szövetkezeti törvényjavaslatról*. Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülethez beterjesztett vélemény. Budapest, Lampel, 1904. E dolgozat a fűszerkereskedő szakember tollával igen tanulságosan mutatja ki, hogy mily kevésbé lehet a szövetkezetek üzletkörü pl. olyan megszorításoknak alávetni, hogy csak azon a helyen nyílt kereskedelmi üzletben nem kapható árút adhassanak el nem tagoknak is. L. föleg 29. lap.

intézkedés több torzsalkodásra fog alkalmat adni, mint a mostani helyzet, mikor a kereskedőnek, de a szövetkezetnek is egymás konkurrencziájával előre számolni kell.

Mindazok alapján, a mit előbb elmondtam, úgy a szövetkezet, mint a kiskereskedő érdekében a feltétlen tilalmat tartom a legüdvösebbnek. A gyorsan romló árúkra nézve sem tennék kivételt. Hiszen a fogyasztási szövetkezet abban az előnyben van, hogy tagjainak számát, azok szükségleteit jobban és könnyebben ismerheti, mint a kereskedő a maga vevőit, megrendeléseinél tehát tervezzerűen járhat el.

E szakasz második bekezdése ártatlanul hangzó két sorban egy igen nehéz kérdés megoldását bizza a pénzügyminiszterre. A fogyasztási szövetkezetek dohányárúsító és italmérő engedélyeiről van itt szó. Ez a két czikk a legjobb csalétke a vevőközönségnek. A ki tudja, hogy az államnak anyagi érdeke, hogy a dohány és a szesz is lehetőleg fogyjon s a ki másfelől tudomással bir azokról a lépten-nyomon megújuló felterjesztésekről, melyekkel a kormányt a kereskedelmi érdekeltség ez ügyben sokszor nagyon is megszivelendő viszonyok kapcsán elárasztja, az nem fog csodálkozni azon, hogy ezt a kérdést nehéznek mondtam. Látni fogja azt is, hogy a javaslat vonatkozó rendelkezésével, mely bevallom, első pillanatra nekem is nagyon ügyes megoldásnak tetszett, a nehéz kérdés tulajdonképpen megoldva nincs. A tilalom feltétlen kiterjesztése a dohány- és szeszárúsításra, igaz, a törvényben drákóiban hangzanék, de legalább törvényes alapot adna annak az intézkedésnek, a melyre a pénzügyminiszternek, ha egyszer e javaslat 75. §-a (ez szól arról az általános alapelvről, hogy a fogyasztási szövetkezetek csak tagjaiknak adhatnak el) törvénynyé válik, már csak következetességből is rá kell magát szánnia.

Gazdasági viszonyaink mellett olyannyira indokoltnak tartom már az előbb említetteknél fogva is, hogy a fogyasztási szövetkezetek üzletköre tagjaikra korlátoztassék, hogy egyéb érveket fölöslegesnek is tartok egy ilyen értelmű szabályozás mellett felhozni. Így eltekintek attól, hogy rámutassak maguknak a szövetkezetek lelkes barátainak arra a beismerő nyilatkozatára, hogy elvileg csak az a szövetkezet tökéletes, a

mely csupán tagjainak árusít el.¹ Tartózkodom különösen attól, hogy ezt a beismerést olyan döntő elvként állítsam oda, minőnek azt pl. az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés véleménye tekinti.² Ha a legutolsó Budapesten tartott nemzetközi szövetkezeti kongresszusra gondolunk, a melyen magyar szövetkezőink elvileg mind hozzájárultak a fenti tételhez, annak törvénybe iktatásáról azonban hallani sem akartak, akkor mindjárt tudni fogjuk, hogy hányadán állunk ennek a beismerő nyilatkozatnak valódi értékével és értelmével.

Ha azonban valaki azt az ellenvetést tenné most nekem, hogy a fogyasztási szövetkezetek üzletkörére vonatkozó véleményemben én is inkább csak jobbára egyéni benyomásoknak engedek, mintsem könnyen mérlegelhető érveknek, akkor, bevallom, alig tudnám az illetőt mihamar ennek az ellenkezőjéről meggyőzni, főleg ha jóhiszeműségemben kételkedik. Ezt sajnálkozva vagyunk kénytelenek mind beismerni, a kik erről a kérdésről beszélünk. Hiányzik ugyanis mellőlünk érveléseink alkalmával a számokkal bizonyító anyag. Ez a hiány tett már és tesz még ma is nagyon sok e kérdés körül forgó vitát meddővé.

Tudtommal kormányunk tervbe vette volt a hazánkban létező szövetkezetek nagy összefoglaló statisztikájának egybeállítását. Ez a statisztikai munkálat azonban, a melynek czéljából pedig előkészítő értekezletek is tartattak már az orsz. közp. statisztikai hivatalban, elmaradt. Kár. Elkészültével különösen a fogyasztási szövetkezeteknek mind erősebben előtérbe nyomuló kérdései körül végre mellőzhettük volna a sötétben való tapogatódzást. A nagy alapvető statisztikai munkálat lekerülvén a napirendről, elmaradtak olyan idevágó dolgozatok is, a melyek e statisztikán sarkalva, szintén a hazai szövetkezetek ügyét lettek volna hivatva felderíteni. Egy ilyen, tárgyánál és eszközeinél fogva nem érdektelen munkálatról megemlékezem. A kereskedelemügyi m. kir. minisztérium még

¹ Ilyen kijelentéseket fölös számmal hallhattunk a magyar szövetkezők részéről is a legutóbbi, Budapesten tartott nemzetközi szövetkezeti kongresszuson.

² Id. m. : 35. lap.

évekkel ezelőtt (1901-ben), a mikor a fogyasztási szövetkezetek túltengésének kérdése már nálunk is felszínre került, a kereskedelmi és iparkamarák által a területükön létező fogyasztási szövetkezetek monografikus leírását állította össze. A kamarákhoz szétküldött kérdőpontok úgy voltak megszerkesztve, hogy a kamarák könnyen adhattak egyöntetű, tehát további feldolgozásra fölöttebb alkalmas és a mint a beérkezett válaszok mutatták: meglepően tárgyilagos feleleteket. A napi-, valamint a szaksajtó annak idején elismeréssel üdvözölte a kereskedelmi kormány ezen adatgyűjtő kezdeményezését. A kereskedelmi kormány egy szakembert fel is szólított a kamarák útján összegyűjtött nyersanyagok további használatot engedő feldolgozására. A statisztikai hivatal által tervbe vett statisztika nélkül azonban e munkára az anyag természeténél fogva az illető nem vállalkozhatott. Az azóta is kétségtelenül bővülő anyag az ellenőrző statisztika elkészülte után ennek segítségével feldolgozva később is igen jó szolgálatot fog tenni hazánkban a fogyasztási szövetkezetek állásának megvilágítására.

Az említett két statisztikai munkát szolgáltatva volna egyfelől a legjobb támasztékot az új szövetkezeti törvényjavaslat elkészítéséhez, másfelől a legtárgyilagosabb nézőpontot a javaslat bírálatához. A mint a javaslat egyik-másik életbevágó intézkedése ezek nélkül csak általános benyomásoknak lehet a visszatükrözője, úgy a bírálatokat is tárgyilagos és a részletekre is kiterjedő számadatok híján nagyon könnyen csak a szövetkezetek, különösen pl. a fogyasztási szövetkezetek iránti rokon- vagy ellenszenv fogja irányítani. Található példát erre a Magyar Gazdaszövetségnek már előttünk fekvő *Kérdések és vélemények szövetkezeti törvényhozásunk reformjáról* cz. kiadmányánál keresve sem találhatnánk.

Ha tehát a békés megegyezés az ellentétes törekvések között főleg a fogyasztási szövetkezetek üzletköre tekintetében veszélyeztetné a most előttünk fekvő javaslat sorsát, ma sem javasolhatnék mást, mint ennek a monografikus s a vita egyes pontjaira részletesen kiterjedő statisztikának minél előbb való elkészítését, illetve közzétételét. Az anyag jó részét ismerem. Bizom benne, hogy ha azok is megismerik, a kik a fogyasz-

tási szövetkezetek üzletkörének megszükitését ellenzik, számuk csökkenni fog.

Ismervén azokat a bajokat, a melyek a fogyasztási szövetkezetek hitelnyújtásából erednek, a legnagyobb örömmel üdvözölhetjük a javaslat 78. §-át, mely ezt a hitelezést tiltja, illetve maximális határok közé szorítja. Ezt az intézkedést is támadták, mondván, hogy mit fog tenni pl. egy gőzekét vásárló szövetkezet, ha nem kap hitelbe árut. De a támadás nem éri a javaslatot. A gőzekét vásárló szövetkezet nem fogyasztási szövetkezet s a gőzeke sem rendes fogyasztási czikk, a miről a javaslat beszél.

Már csak azért is üdvözlöm ezt a pontot s némi tekintetben szigorítását is szeretném, mert hivatva lesz megakadályozni a vállalati fogyasztási szövetkezetek útján fellépő truck-rendszert, a minek szintén nem egy esetét láttuk már.

VII.

Nem találok a javaslatban olyan intézkedést, mely az azonnali feloszlítás sanctiója alatt tiltaná a szövetkezetnek a politikai propagandát. Tisztán a szövetkezeti eszme világánál tekintve a dolgot és hazai viszonyainkat figyelmen kívül hagyva, ez helyén is van így. Hiszen a szövetkezet nemcsak anyagi, hanem szellemi, erkölcsi célokat is szolgál. Ennyiben áll éppen a szövetkezet magasán a kereskedelmi társaságok egyéb alakulatai fölött. A szövetkezet tagjai közös erkölcsi életet élnek. Az erkölcsi ideáltól pedig csak egy lépéssnyire van a politikai, a melyet tehát szinte könnyen magához ölelhet a szövetkezet. De veszedelmes lesz a dolog, ha ez a politikai ideál vallási, vagy a mi nálunk sokkal rosszabb, nemzetiségi színezetű, a mint ezt a mi szövetkezeteink egy része mutatja. Itt indokolt volna szabályozólag közbelépni. Mert a javaslat nem csak elvi, eszményi szövetkezeti szempontból, hanem gyakorlatilag is kell, hogy nézze a mi szövetkezeti életünket. Ha belőle a politikát, a felekezeti és a nemzetiségit, kiirtaná, nem végezne utolsó feladatot.

A czéjgyezési kötelezettség szabályozásával segíteni ezen a bajon, a mint ezt az Országos Magyar Kereskedelmi Egye-

sülés tervezi,¹ céltalan óhajtás. A propaganda megmaradhatna akkor is, csak kevésbé volna talán észrevehető, mint ma, a mikor pl. az egyik felekezet-politikai irányzat nyílt sisakkal harezol és a «keresztény» jelszót, a melyet a nagy angol szövetségi mozgalomtól kölcsönzött, de itthon már értelemben alkalmaz, kiírja és czéggjegyezteti.

Fel volna vehető nézetem szerint² a tervezetbe a szövetségekre vonatkozó pénzügyi, különösen adószabályok rendszeres összefoglalása is, a melyek ma számos törvényünkben (1875: XXIV. 4. §., 1880: LX. 1. §., 1884: XVII. 147. §. stb.), sok törvényes miniszteri rendeletben, de közigazgatási bírósági döntvényben (21/902) is vannak elszórva. Ezeknek felvétele annál is inkább óhajtandó volna abba a jogszabálygyűjteménybe, mely a szövetségekre vonatkozó egész joganyagot ölelné fel, mert ez alkalommal egyes pénzügyi szabályok is könnyen a szintén indokolt revízió alá kerülhetnének, a nélkül, hogy ezzel a revízióval a szövetségi eszmének megfelelő szövetségek közterheit fokozni akarnám.

*

Több helyütt találtam, tisztelt Teljes-ülés, a tervezetben pótolni, illetve javítani valót. Ez azonban, mint szintén említém, nem zárhatta ki azt, hogy annak alapirányzatával egyet ne értsek. Minthogy pedig szövetségi ügyünk újra való törvényhozási szabályozását gazdasági életünk elengedhetetlen követelményének tartom, örömmel látnám, ha e nagyértékű tervezetből, melynek fényoldalaira ily szakértő körben mint a t. hallgatóság, kiterjeszkednem nem kellett, lehetőleg az általam felhozottak figyelembevételével is minél előbb szövetségi életünk törvényes jogforrása válnék.

¹ Id. m.: 14—15. lapok.

² Ezt a felfogást vallja az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés *véleményes jelentése* is, de inkább abból a célzatból, hogy különösen némely szövetségek adóterhe fokoztassék. Mi inkább a jogszabálygyűjtemény teljessé tétele céljából kívánnók a fölvételt.

